

Eidsvollsmann

Eivind Torkjelson Lande

1759 — 1833.

Avdukingsforedrag

— 17. mai 1914 —

Eivind N. Bygland.

Sæbygger!

I 1814 hørde bygderne her til eit amt, som heitte Raabygdelaag. Det var umlag Bykle, Valle, Bygland, Aaseral, Hornnes, Eyje, Iveland, Vegusdal, Mykland, Lille-Tovdal, Aamlid og Gjøvdal.

Fraa dette amtet vart 3 utsendingar valde til riksmøtet paa Eidsvoll. Det var skrivar Bryn, lensmann Olav Tveiten fraa Valle og bonden Eivind Torkjelson Lande.

Eivind Torkjelson er fødd i Aasen 1ste januar 1759, og han vart boren til daapen same dag.

Det var smaat for foreldri hans, og so snart Eivind vart so stor, han kunde gjæta, laut han burt aa tena. Soleis gjætte han paa Skreland i Bygland. Ein dag han gjætte uppi Skrelandsfjellet, gjorde han eit karsstykke, so folk kom til tru, det maatte verta gasta kar av guten.

I Skrelandsfjellet er mange tør — den eine ovanfor den andre. Sune stader er tørne so smale, at det er stygt for storfe. Buskaper gjekk i Nauteto. Daa saag Eivind eitkvart svart, som tusla i eit bjørkeholt tett utpaa kanten av toi. Han tenkte, det var den svarte kalven og sprang til vilde venda han. Han hadde ein lurk i handi og slo til. Men det var nok ingen kalv, men ein bjørn, og bjørnen for rull um rull ned i Gopeto.

Straks han hadde sloppe fram for presten, reiste han austyver paa arbeid. Han heldt seg helst i Telemarki. Han tente fleire sumrar i Aamotsdal. I Hitterdal tente han og. Fyrste sumaren, han kom aat Aamotsdal, leid han vondt aa faa tenesta, avdi han var so liten av vokster, at folk trudde ikkje, han kunne slaa. Sveinung, bror hans, hadde tent i Aamotsdal fyrr, og so fortalde han, at han var bror til

Sveinung Aasen. Men daa fekk han bygt seg straks. "Du kann sagte slaa, um du er liten, si' du er bror hans Sveinung Aasen", sa dei.

Ein vinter, han vilde heim att, vart han sjuk um notti i Fyrisdal. Dei var fleire i selskap; men dei reiste fraa han alle, so nær som Aanund Austegarden fraa Aaseral. Daa det leid paa dagen, vart han frisk att, og dei tok paa heidi — tok ei beinleid og kom fyre dei andre heim. Sidan var dei som bror, solenge dei livde — Aanund og Eivind.

Um vintrarne arbeidde han mykje med sjøkanten. Han var soleis fleire vintrar i Skien paa skipsarbeid. Men lønerne var smaa, so det var 'kje mykje, han hadde til beste, naar han kom heim. I 1781 kom han berande heim med ein bibel og ei halv-tunna rug. Det var alt han hadde att av vintre-løni.

Men um han inkje samla seg mykje medel, so samla han seg kunnskap paa desse ferderne sine. Det var nett i dei bygderna, han ferdast, der missnogjen med landsens styring var størst, og her grodde fram den fridomshugen, som Kristian Lofthus vart talsmann for.

Landsens styring og framferdi aat dei danske embættemenn vart dryft mann og mann imillom i desse bygder. Desse tankar sette kveik i den unge, evnerike guten, so han arbeidde seg fram til ein opplyst, viljesterk ungdom, som stod langt framum sambygdingarne sine.

Eivind var medels hog, tjukk og tett vaksen og andlitsven. Han var fullt sterk og ein nerka kar. Til aa renna paa ski var han makelaus. Ein gong han kom austantil, gjekk han paa ski og bar ein rokk paa ryggen. Han kom som ein fjukande fugl ned av lidi — ned Aas-skotet. Daa han kom ned paa skilje-moen rann han i ring tri gonger, fyrr han stana. Han var utifraa god spelemann au.

Eigaren til øvre Lande het Tor. Han var gift tvo gonger. Etter fyrste kona hadde han bare ei gjenta, som heitte Gyro. Tor hadde gift seg att med Ragnhild Herverak.

Eivind fridde til Gyro Torsdotter, og ho lika han so utifraa, at ho paa harde livet vilde hava han. Men Tor Lande lika inkje, at dotter hans gifte seg med ein laus-kar or Aasen. Han vart vond, berre dei tala um Eivind. So

ein dag fekk Eivind bror sin med seg ned til Lande. Han skulde sitja inne og røda med gamlingen, med Eivind fekk koma avstad med Gyro.

Men Ragnhild skyna kva var tids, og kom etter og vilde faa henne ned att.

Men Gyro svara: "Gaa du ned att til kallen din!"

Um dette hende er det nokre gamle stev, som luar so:

"Daa Gyro kom unde Bakke-aasen,
Aa hei! -sa Gyro, no ser eg Aasen.
No ser eg upp til Eivind min;
men gakk du ned att til kallen din".

Far hennar kom ogso etter og ropa paa henne; men ho svara:

"Eg spur 'kje deg, for du spurd 'kje meg,
daa du gjekk til Horverak gifta deg".

Tor han svirra, som han var galen,
han reid til Evje den andre dagen.

"Hundra dale og denne hesten
det skal eg gjeve deg Evje-presten,
og dertil slengjer eg fire naut,
kann du gjere dotter mi arvelaus".

Men Evje-presten han visste bare,
han vil 'kje gjenta so ille gjere.
"Um eg fekk hesten og fire te',
so kann' eg inkje gjer' arvesvik".

So laut Tor gjeva seg, og uppe i Aasen heldt Gyro og Eivind brudlaup 2 juli 1788.

Dei fyrste aari bukke dei i Aasen, men so var det tvo gamle i Tjyvingset, som gav seg til dei med gerd og alt dei aatte. Daa flutte dei aut Neset. Her bukke dei so i fleire aar, til Tor Lande let det faa garden sin. Han hadde blidkast no, Tor, og gav seg i folkog til Eivind, som no kalla seg Eivind Lande.

Daa Eivind hadde fenge garden av Tor, var det ein farbror til Gyro upp i Hovstad, som stemde paa Lande og vilde haake garden etter odal. Odalslovi var noko uklaar i den tid, um kven som hadde beste rett enten odfier aat gardmannen eller farbror. Men enden paa visa vart, at

Eivind sat med garden; men han vart gruveleg sinna paa denne farbrorretten.

Eivind var, som eg fyrr hev nemnt, ein klok, og etter den tid aa vera, ein godt lærd bonde. Han hadde soleis mykje lovkunskap og skreiv ei ven handskrift. Han var snartenkt og snappsinna. Han gjekk lite etter andre, men gjorde seg sjølv meiningar um dei ymse ting. Han var strid og stod støygt paa det, han trudde var rett, og gav seg aldri, um dei saa trødde han.

Daa han vart vald til utsending til riksmøtet paa Eidsvoll i 1814, var han ein medaldra mann, 55 aar. Han hadde flest røyster etter skrivar Bryn, og møtte soleis som 2dre representant fraa Raabygdelag.

Paa riksmøtet vart han ein av dei faa "kjemisk" reine bonderne — ein av dei 15. For naar ein inkje reknar klokkarar, sersjantar og lensmenn med, var det berre 15 bønder, som møtte paa Eidsvoll.

Det Eivind Lande serleg lagde seg i selen for paa Eidsvoll, var det som galdt bonden og landsbygderne. Soleis daa det skulde tilmaatast og setjast fast, kor stor part av stortingsmennene bygderne skulde velja, stod han saman med Teis Lundegaard, og dei heldt kvar sin tale til bate for landsbygderne.

Men det han arbeidde allermest for, var odels- og aasætesretten.

Saman med Olav Tveiten, Evenstad, Elling Valbøe, Regelstad og Tolleiv Olson Huvestad skreiv han eit make-laut godt innlegg for odels- og aasætesretten.

Dei heldt her fram, korleis odelsretten hadde vore eit vern for den norske bonde og heile det norske folk, so nordmennene inkje hadde aige ned i dei trellekaar, som folki i andre land i den tid. Men den dansk-norske styringi hadde riksa og riksa med odelsretten, so at etter det siste brigde i 1811, var det berre namnet som var att. Me hadde odelsretten i namnet, men inkje i gagnet. Taksterne vart skriva upp til reine spekulasjonsprisar, so det varf raadlaust for den odelsborne aa løyva ei gedomen. I dette innlegget gloymde han heller inkje aa avilva "farbrorretten".

Dei kravde, at odels- og aasætesretten skulde gjelda slik, som han var fyre 1811.

Baade i og utanfor riksmøti arbeidde han for tankarne sine um desse ting. Provst Schmidt skriv umlag slik um Eivind Lande i dagboki si:

“Eivind Lande hev plaga alle juristar og serleg Diriks med aa faa burt “farbrorretten“. Um dette dikta eg denne vise:

Med Even Landes farbrorret,
vi har vor fulde hyre,
og Diriks er alt af den mæt,
men skal nok rumlen styre.
Han lander ei, hvor Lande boer,
han sander ei, hvad Lande troer.
Han lider ei den “farbrorret“,
men kalder den uhyre.“

Det er naturlegt, at vakne bønder gjorde det dei kunde for odelsretten. Med serretter — privilegier — og innskrenkingar, skattar og tyngslor paa so mange vis, tottest den dansk-norske styringi plent leggja vinn paa aa arna ut bonden. Odelsretten var i den tid det einaste vern for den norske bonde — det einaste som heldt att, so dei inkje reint kom til siga ned i trælekaar.

Den norske bonde vart utpint økonomisk, men odels- og aasætesretten gjorde, at dei daa likevel var frie menn paa ein maate. Hadde inkje odelsretten vore, hadde truleg det norske bondefolk vorte eit folk av leiglendingar og husmenn.

Baade militære og civile embættesmenn stude bonden i dette kravet um odels- og aasætesretten. Embættesmennene saag ned paa bonden, daa som no, men likevel var det paa bonden, dei bygde landet si framtid: Bonden skulde bera landet uppe økonomisk, og bonden skulde verja landet. At det var odelsretten som hadde halde bonden uppe, var dei samde med bonderne um. Some embættesmenn hadde vore lovere nas bonderne. Dei norske bønder var som adelmann aa rett og mot bonderne i andre land, og dei norske bondegutar var dei beste soldatar i verdt —
Som me veit, skilde utdendingarne paa riksmøtet seg i

flokkar eller parti. Der var fridomsflokken med skrivar Magnus Falsen til forar. Der var svenske-flokken med greiven Wedel-Jarlsberg til forar, og so mindre flokkar. Der vart brukt ei umaateleg innpisking til desse parti. Dei brukte skræmslor og lokking og drammar for aa faa ein og annan med seg. Eivind Lande let seg korkje lokka eller skræma. Han batt seg inkje til noko parti. Han stod fritt. Han var fridomsman heilt igjenom, og i fridomsflokken høyrde han heime, og med den flokken røysta han og, naar det galdt noko for landet og bonden. For han var bondebate og landsbate eitt. — — —

17. mai var truleg den heitaste dag i heile riksmøtet. Daa skulde det avgjerast, um dei skulde velja konge med det same, og kven dei skulde velja. Svenskeflokken vilde setja ut kongevalet; men fridomsflokken vilde velja straks. Daa lva Eivind Landes votum slik:

“Eg er inkje send ut med tvil, men med greid fullmakt um aa velja prins Christian Frederik, no Norigs regent, til Norigs konge“.

Vidare er aa fortelja um Eivind Lande, at han var ein dugande gardbrukar. Attaat gardarne Øvre Lande og Tjyvis-Neset, som han hadde fyrr, kaupte han Nevisgjordet, so han hadde tri gardar. Han vart ein velhalden mann. Til Lande samla han mykje lunnende. Han kaupte slaatteigar or Austmann-mærk og lagde til garden.

Umframnt gardsarbeid dreiv han med smiing. Han var so god til aa smida. Han gjorde seg eit “dampfyrr” av jarn til aa tenda pipa med. Tobakken, han brukte, turka han paa badstogpallen og mol det paa fossekverni.

Han var ogso timber-merkar. Den fyrste i Sættisdal og lenge ogso den einaste. Han kaupte for Ole Clasen Mørch elder Klaus Mørk, som folk sa i Sættisdal

Mørch var ogso Eidsvaldsman; so dei var godt kjende. Ein gong vart dei usams. Naar Eivind statta merkja um hausten, reiste han ned til Kristiansand til Mørch. Daa kaupte han jamt 12 tunor rug. Han kørde det heim ut etter vinteren. Men ein vinter steg rugen. Daa vilde

Mørch hava meir enn um hausten. Dette vart Eivind sinna for og fiddo Mørch att merkegreidorne; "Eg merker inkje ein stukk meir for deg, naar du er 'kje annleis til mann". Naar Eivind sidan var i byen, vilde Mørch faa hau inn; men Eivind sa, dei ha' inkje noko aa tala'um.

Men so kom det mange bønder til byen og vilde faa varor av Mørch paa last. "Ja, kann de faa Eivind Lande til merka, so skal de faa varor", svara Mørch. Bønderne la seg daa med bon paa Eivind, og so merkte han att nokre aar for Mørch. Det var eit mangslunge arbeid aa vera merkar i den tid. Fyrst kaupte han lasti og merkte henne, og sidan flota dei henne ut Ottra. Eivind leigde sjolv folk og styrde flotingi. Han vilde berre hava dei sprækaste kararne med seg til dette. Paal Skjévrak var jamt med hav i "fossann".

"Ein sumar me var i Valle og flota", fortalde Paal Skjévrak, "hadde det samla seg so mange Valldøler utanfor stoga, me laag i ein sundags morgon. Dei heldt slikt leven, at me inkje fekk sova. "Gaa ut og jag' dei vekk!" sa Eivind til meg. "Nei, gakk du!" svara eg. So reiste Eivind ut. Daa han kom inn att, fortalde han, at det var 'kje for aa halda leven, dei hadde kome: men dei vilde prøvast med "fosskararne", avdi dei hadde høyrte, at det var so spræke karar. "Eg kasta den beste av dei tri gonger, so det skvatt i han", sa Eivind". — — —

Her var ein skrivar, som heitte Kjørbo. Han hadde fuska med noko medel, som høyrde til nokre umynduge i Iveland. Daa fekk dei Eivind Lande til aa føra saki for seg mot skrivaren. Folk talde han fraa. "Du vert av med alt, du eig, og so fær du straff attpaa", sagde dei. Men Eivind attra seg inkje. Han forde saki og vann: Skrivaren vart avsett.

Olav Austegarden fortalde: "Eg var paa Dygland paa eit forhør paa skrivar Kjørbo. Det tøftest gaa inn paa Eivind dag, avdi det var ei enkje, som gjekk fraa at ho hadde fenge Eivind til aa føre saki. - Um notti laag me ihop paa prestegarden, Eivind og eg; men med det same

me la oss, sov han som ein stein. Ha' det vore eg, ha' eg inkje fenge blund paa augo“.

— Slik var han: stød og ubøygjeleg naar han visste, han hadde rett.

Um han høver stevet :

“Eg ottast aldri for nokon ein,
men gjeng den beinaste veg eg veit“.

Han fylgde godt med um landsens styr og stell so lenge han livde. Ved stortingsvalet i 1818 var han 2dre varamann og i 1821 1ste varamann.

Paa sine gamle dagar høyrde han tale um, at dei tenkte paa aa rukla med odelslovi att. Daa skreiv han, saman med Gunstein Frøyraak, eit innlegg mot aa brigda lovi og sendte det til stortinget.

— Han var ein godhjarta og hjelpsam manni, som samla seg mange vener rundt ikring i bygderne. Han tok vel imot alle, som kom til han, og sumetider laga han til store gjestebod og bad til seg folk baade austantil og vestantil. Han var so svar ein gjestebodsmann. Han spela i 70 brudlaup.

Han døydde 9de og vart jorda 17de mai 1833 — 74 aar gamall.

Lat so duken falla
og steinen standa
til ævors tid til minne um
Eidsvollsmannen Eivind Torkjelson Lande!

Kantate

ved

avdukingi av bautasteinen for eidsvollsmannen Eivind Torkjelson Lande

paa Aardal kyrkjegard 17. mai 1914.

I.

Som: Nr. 63 i Landstads salmebok

HERRE, du som solir sløkkjer
og held jordi i di hand,
du, som liv av daude vekkjer,
reiser folk og varnar land:
Takk for fridoms tjose kaar!
Hjælp oss næste hundra aar!

Du som folke-englar sender
kring med sverd og eld i hand!
millionar tankar vender
som du vil, fraa strand til strand:
Sjaa til Norig blidlegt ned!
Unn oss fridom! Gjev oss fred!

Gjev oss visdom til aa tyda
tidar-teikni 'du oss gav!
Gjev oss hjarta til aa lyda
dine ord og dine krav!
Og un *heilt* me inkje vil,
ver oss naadig! Gjer oss til!

Sore faarar frugar lande.
Hjelp oss, naar det leitar paa!
Hjelp oss ut av naud og vande,
du som hev den rike raad!
Ber oss høgt paa *ørne-vegg*
fram, der livsens-vegen gjeng!

Du, som konge-hjarto formar,
du, som styrer Sagas hand:
Hjelp oss i dei store stormar,
naar det skjelv baa folk og land!
At me maa til evig tid
alltid lova magti di!

II.

Som Sivles: Og no er det dag --

Me samlast til fest, me samlast idag
for fridomens hundra aar,
daa gjævingar sat paa Eidsvoll ilag
og forma vaar fridoms kaar.
Dei frygde vaart land med lovi til grunn,
dei bygde vaart land med penn og med munn,
dei skapte eit verk so stort, at det staaer
der livsfriskt i hundra aar!

Det skifte med aaringar upp og ned,
Det skifte med menn paa stol,
Det skifte med krig -- men oftast med
fred. --

det skifte med regn og sol:
men vokster der var i grunnlovi god,
som eiki ho sterk og grønkaande stod,
ho rotte seg djupt, ho breidde seg ut
med skugge for moy og gut.

Der flaksar ei skjor fraa hus og til hus,
„Er slikt noko festa for,
um Eivind fraa Lande til det var fus
og auster til Eidsvoll foor?
-- Eit mote, -- so menn, det er her so tidt.
Der skravlar dei høgt, der hoggast dei stridt.
Eg var paa eit mote i Kraake-by,
der skrata me høgt i sky!“

Daa rister ho vengen den gamle ørn
og krøkjer si kvasse klo:
„Var du paa eit mote? Stod du ein torn?
Jau skjor, idag er du god!
So stort hev du aldri drøymt i ditt liv,
at laude vaart *Norig*, i hugen deg sviv!
For foda du fyk baa *til* og ifraa,
for fridom -- kva gjer du daa?“

Jau stein er han verd den gjæve mann,
 som møtte paa Eidsvolls verk.
 Me ærar oss sjølv, naar me ærar han.
 hans yrkje gav lande verk.
 Og han Eivind Torkjelson Lande stod
 i fridomsflokken med eldhug og glød.
 Ein bonde so var han — ein dole-mann
 og di — eit hurra for han!"

III.

Sou: Ja vi elsker.

(Merknad: Tvitak i songi

1ste vers viljen, 2dre stande, 3dje kjære)

Framgangsvegen ligg i myrkje,
 men vaar sak er greid.
 Tru og vilje det gjev styrke,
 dei gjev ljøs um leid:
 Trui paa, at det kan nytte
 naa dei hogste maal,
 denne tru i borg og hytte
 legg i viljen staa!

Ljose aander kring oss vaktar,
 dei er med idag,
 dei um alle groar aktar,
 som hev ljøsens lag.
 I sit liv dei elska lande
 og sitt bedste gav:
 Difor no me frie stande
 her paa deira grav.

— Vil du *alt* for heimen gjeva,
 gull og liv og blod,
 vil do *det*, so maa du leva
 trygg i heimen god!
 soleis lyder sagas lære
 heilt til siste blad.
 Skal me lova dette, kjære,
 i vaar systkin-rad?

Gunnar Rysstad.